

Мұстафаев Қ.С. э.ғ.к., Жангельдина Д.И. п.ғ.к., Қасымова С.Б.
магистр

Қазақ технология және бизнес университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫНЫҢ ЭКОЛОГО- ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫН ТАЛДАУ ЖӘНЕ ЖАҚСARTУ ЖОЛДАРЫ

Облыс Қазақстанның оңтүстігінде Тұран ойпатының шекарасында Сырдария өзенінің төменгі бөлігінде орналасқан. Оңтүстік және оңтүстік-шығысында Оңтүстік Қазақстанмен, солтүстігінде - Қарағанды, солтүстік-батысында - Ақтөбе облыстарымен, оңтүстігінде - Өзбекстан Республикасымен шекаралас [1].

Қызылорда облысы бойынша атмосфералық ауаның ластану жай-күйіне бақылау 3 стационарлық бекетте жүргізіледі.

Қызылорда облысының негізгі су артериясы Сырдария, ал сулылығы бойынша Орта Азиядағы Әмудария өзенінен кейін екінші және өте ұзын болып табылады. Облыс аумағы бойынша ұзындығы 1280 км құрайды.

Облыста көптеген тұзды көлдер бар: Жақсы-Қылыш, Қамыстыбас, Арыс, алайда олар жазда жиі құрғайды.

Қызылорда облысының минералды-шикізат ресурстарының айтарлықтай әлеуеті бар. Мұнда мырыштың баланстық қорлары 15,1%-ды, қорғасын -9,6%-ды, уран 13,7%-ды, мұнай, газ және конденсаты 4,7%-ды құрайды, жалпы қазақстандық қорларынан жер асты суларының 3,4%-ы шоғырланған.

Облыстың ең маңызды пайдалы қазбалары - көмірсутек шикізаты, түсті металдар (қорғасын және мырыш), уран, ванадий, ас тұзы және жер асты сулары болып табылады.

Ғаламшардың ең ірі экологиялық мәселелерінің бірі Арал проблемасы болып табылады, ол өте өткір мәселеге айналып отыр. Аймақтағы әлеуметтік-экономикалық және экологиялық жағдай экологиялық жағынан қолайсыз аудандарда тұратын халықты әлеуметтік қорғау шараларын заңнамалық шешім

және құқықтық реттеуді талап етеді. Бұл ретте, Қызылорда облысының барлық аудандары мен Қызылорда қаласы экологиялық апатты аймақ деп жарияланды.

Қызылорда облысындағы ауаны негізгі ластауыш көздері - мұнай-газ өндірісі, жылу энергетикасы, құрылыс кәсіпорындары және автокөлік құралдары болып табылады. Статистика комитетінің деректері бойынша, 2019 жылы Қызылорда облысында атмосфералық ауаға ластауыш заттардың шығарындылары 1412 кәсіпорынмен жүзеге асырылды (2018 жылы – 1258 кәсіпорын) [2].

Аймақтағы ластауыш заттардың негізгі көлемін қамтамасыз ететін антропогендік көздер төрт топты құрайды:

- мұнай-газ өндіретін кәсіпорындар: «ПетроҚазақстан Құмкөл Ресорсиз» АҚ, «Торғай Петролеум» АҚ, «ҚазГерМұнай» БК ЖШС, «Қуат АмлонМұнай БК» ЖШС және т.б.;

- жылу және электр қуатын өндіретін кәсіпорындар: «ҚЖЭО»МҚК, «Байқоңырэнерго» МУК ӨЭБ, т.б.;

- автокөлік: «Келешек» ЖШС, «Қыран» ЖШС, «Орта Азия транспорты» ЖШС, «ТрансАзияКонстракшн» ЖШС, «СКК-Шиелі» ЖШС, «СаятТрансСервис» ЖШС және т.б.;

- жол құрылысымен айналысатын кәсіпорындар: «Дорстрой» ЖШС, «Автомобиль жолдары басқармасы» ЖШС, «Қызылорда жолдары» ЖШС, «Қыран» ЖШС және т.б. Жоғарыда аталған барлық кәсіпорындар атмосфераға күкіртті ангидрид, азот диоксиді, қатты бөлшектер және көміртегі тотығы және т.б. ластауыш заттарын шығарады. Қызылорда облысында атмосфералық ауаға ластауыш заттардың жалпы шығарындылары 26,0 мың тоннаны құрады (2018 жылы - 27,5 мың тонна).

Қызылорда облысын газдандыру Қызылорда облысының Энергетика және тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық басқармасының деректері бойынша облысты газдандыру жобасының басталуынан бастап 86722 объекті газ отынына ауыстырылды, оның ішінде 124 әлеуметтік және 66 өндірістік, жеке кәсіпкерліктің 1900 объектісі, 27996 көп қабатты үй және 56636 жер үй қалада

газды тұтыну 2019 жылы - 513,7 млн м3, 2019 жылы - 618,7 млн м3 құрады. Қызылорда облысының облыстық орталықтары мен елді мекендерін газбен жабдықтау «Бейнеу-Бозой-Шымкент» газ құбырынан арнайы жабдықталған құбырлары арқылы жүзеге асырылады. Бейнеу-Шымкент газ құбырының салалық құбырын салу және Тереңөзек кентінде автокөлік газ тарату станциясын салу үшін 2019 жылы республикалық және облыстық бюджеттерден 2,1 млрд теңге бөлінді. Құрылыс-монтаждау жұмыстары 2018 жылдың мамыр айында басталды, 43,4 км газ құбыры мен АГТС құрылды [4].

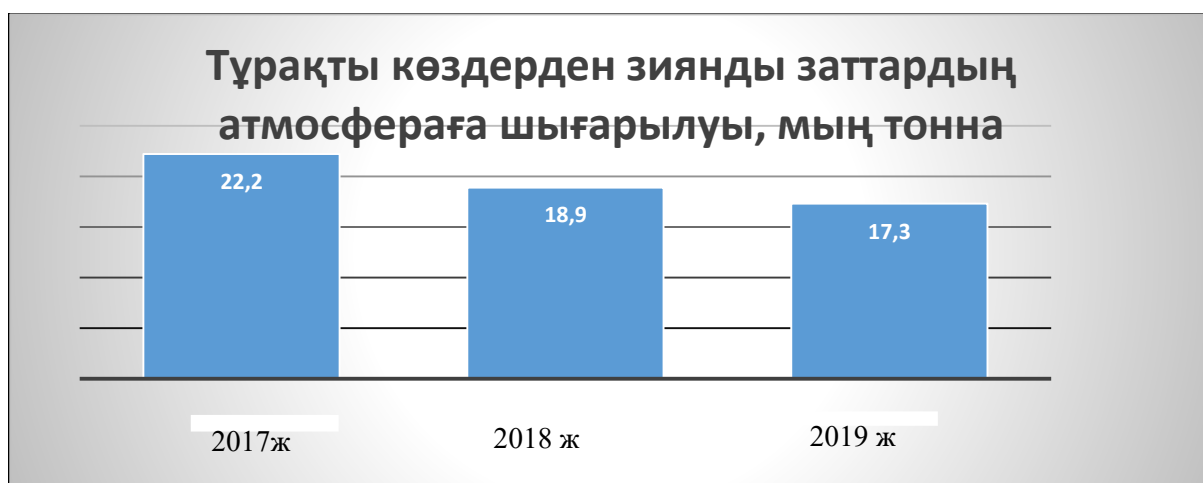
Арал теңізінің экологиялық апат аймағын қалпына келтіру үшін САРАТС-2 жобасын жүзеге асыру басталды. Сырдария өзенінің арнасын реттеу және Арал теңізінің солтүстік бөлігін сақтаудың екінші кезеңі (САРАТС-2) Біріккен Ұлттар Ұйымының экологиялық бағдарламасымен бірге Дүниежүзілік банк дайындаған Арал теңізі бассейнін экологиялық сауықтыру жөніндегі ірі халықаралық бағдарламаның бір бөлігі болып табылады.

САРАТС-2 жобасы жүзеге асырылған САРАТС-1 жобасының жалғасы болып табылады және келесі міндеттерді шешуге бағытталған: Арал маңының экологиялық жаңғыруының жалғасы; өзеннің төменгі ағысында судың тиімділігін арттыру; жергілікті, ұлттық және трансшекаралық деңгейде су ресурстарын басқарудың (СРБ) ұйымдастырушылық әлеуетін арттыру. Жобаның аумағы Сырдария өзені бассейнінің және Солтүстік Арал теңізінің (САТ) қазақстандық бөлігін қамтиды. Қазақстан Республикасы Үкіметімен САРАТС-2 жобасының бірінші кезеңіне енгізілген 6 компоненттің 4-ін тұрғындардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында, республикалық бюджет есебінен бастау жөнінде шешім қабылданды.

Облыста коммуналдық қалдықтарды жинау және шығару үшін 27 кәсіпорын, оның ішінде, Қызылорда қаласында - 20 бірлік, Байқоңыр қ. - 1, аудан орталықтарында - 7, Арал ауданында - «Арал-Тынысы» ЖШС, Қазалыда - «Қазалы Көркем сервис» ЖШС, «Қазалы Келбеті» ӘКК, Қармақшыда - «Атамұра Жүсіп» ЖШС, Жалағашта – «Жалағаш сервис» ЖШС, Сырдарияда - «ПК Сәулет» ЖШС, Шиеліде - «Ақ жол» ЖШС, Жаңақорғанда – ЖК «Әділ-С»,

«Ұшқын» мүгедектерге арналған Қызылорда оқу-өндірістік кәсіпорны жұмыс істейді.

Мемлекет басшысының Жолдауына сәйкес жыл соңына дейін тұрмыстық қатты қалдықтар полигон мен қалдықтарды сұрыптау кешенін салу жоспарланып отыр. 2017-2019 жылдардағы тұрақты көздерден зиянды заттардың атмосфераға шығарылу серпіні диаграммада көрсетілген. Атмосфералық ауаны ластайтын тұрақты көздерден шыққан зиянды заттардың жалпы санына ұсталғаны 2019 жылы 2017 жылмен салыстырғанда 23,0 пайызға азайған. Қызылорда қаласындағы тұрмыстық қатты қалдықтарды (ТҚК) жинайтын полигон қаладан 20 км қашықтықта яғни, Белкөл кенті тұсында орналасқан жалпы жер көлемі 20 га. Қазіргі уақытта тұрмыстық қатты қалдықтарды полигонда сорттайтын және жарайтын қалдықтарды қайта өңдейтін, залалсыздандыру шаралармен 40 адам жұмыс жасауда.

Сурет 1 – Зиянды заттардың атмосфераға шығарылуы, мың тонна

«Ибрайхан и К ЛТД» ЖШС-мен қалалық полигонның қоршаған ортаға әсерін бағалау жобасы (ОВОС) алынған. Сонымен қатар, ҚР Қоршаған ортаны қорғау министрлігі экологиялық реттеу және бақылау комитетінің Арал-Сырдария экология департаментінен берілген экологиялық сараптамасы бар.

ҚР Қоршаған ортаны қорғау министрлігі экологиялық реттеу және бақылау комитетінен алынуға тиісті қоршаған ортаға эмиссия үшін берілетін рұқсат құжаттары толық рәсімделіп алынған [3].

Қалалық ТҚҚ полигоны бақылау өткізу пунктінің ғимаратымен, көлікпен жеткізілген қалдық көлемін өлшейтін таразы және электр жүйесімен, су ұңғымасы орнатылып, сумен қамтамасыз етілген.

Экологиялық ахуалды тұрақтандыру және қоршаған ортаның сапасын жақсартуды қамтамасыз ету үшін:

қалдықтарды басқару жүйесін жақсарту - Қызылорда қаласында тұрмыстық қалдықтарды өңдейтін зауыт құрылысын салу;

тұрмыстық қатты қалдықтарды тасымалдау және жинау жүйесін қайта жаңғыртуға бағытталған шараларды жүзеге асыру;

қатты тұрмыстық қалдықтардың қолданыстағы полигонын қайта өңдеу және заманауи санитарлық талаптарға сай жаңа полигон құрылысын салу;

қауіпті тұрмыстық қалдықтарды өңдеу жүйесін жетілдіру, автомобиль шиналарын кәдеге жарату;

өнеркәсіптік секторындағы табиғат пайдаланушы кәсіпорындар стационарлық көздерден атмосфераға шығатын ластаушы заттардың шығарындыларын азайтуда озық экологиялық қауіпсіз технологияларды енгізу;

ормандарды молықтыру шараларын жүргізу және қалпына келтіру барысында сапалы ағаш көшеттерімен қамтамасыз ету, ағымдағы және өткен жылдардағы екпелерді күту.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 9 қаңтардағы N 212 Кодексі

2. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне жер қойнауын пайдалану, газ және газбен жабдықтау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2019 жылғы 30 желтоқсандағы № 297-VI ҚРЗ

3. Қызылорда облысы бойынша статистикалық деректемелер. stat.gov.kz